

императорского университета Св. Владимира Акц. общ. Н. Т. Корчак-Новицкого, 1911. – 134 с. 22. Правила, требования и программы испытания в комиссии историко-филологической. – Санкт-Петербург: Типография В. С. Балашева и Ко, 1896. – 64 с. 23. Держархів міста Києва, ф. 16, оп. 334, спр. 100, 11 арк. 24. Там само, оп. 340. спр. 122, 7 арк. 25. Там само, оп. 474, спр. 21, 28 арк.

Антон Крижевский

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТОВ АНТИКОВЕДЕНИЯ В УНИВЕРСИТЕТЕ СВ. ВЛАДИМИРА В КОНЦЕ XIX В.

В статье рассматриваются особенности преподавания антиковедческого комплекса дисциплин в университете Св. Владимира в конце XIX в. Проанализировано значение университетского устава 1884 г. для развития историко-филологического образования в целом и антиковедения в частности. Детально рассмотрены учебные планы 1886 и 1890 гг., подчеркнуты их особенности, различия между ними и последствия их применения. Установлено, что классическая филология и смежные предметы занимали привилегированное положение на факультете. Охарактеризованы основные положения программ по антиковедческим предметам. Рассмотрена организация практических занятий по классической филологии.

Ключевые слова: университет Св. Владимира, историко-филологический факультет, антиковедение, университетское образование, устав 1884 г.

Anton Kryzevskiy

THE FEATURES OF TEACHING CLASSICS DISCIPLINES IN SAINT VLADIMIR UNIVERSITY AT THE END OF XIX CENTURY

The article considered the features of teaching complex of Classics disciplines at the St. Vladimir University at the end of the XIX century. It analyzes the value of the statute of the University in 1884 for the development of the historical-philology education in general and of Classics Studies in particular. There is considered in detail the curriculum 1886 and 1890 emphasize the particular differences between them and the consequences of their application. The article established that classical philology and related subjects occupied a privileged position in the faculty. The author of this article described the programs of Classic subjects. The article considered the organization of practical training in classical philology.

Key words: Saint Vladimir University, Faculty of History and Philology, Classics, university education, Statute of 1884.

УДК 94(477)

Іван Зуляк

КАЛЕНДАРІ "ПРОСВІТИ" – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА (1869–1939 РР.)

У статті проаналізовано важливу складову видавничої діяльності "Просвіти" – видання й поширення календарів упродовж 1869–1939 рр. Проаналізовано чинники, які сприяли популяризації календарів товариства серед широкого загалу, охарактеризовано механізм його поширення й передплати.

Ключові слова: "Просвіта", товариство, календар, видавнича діяльність, передплата.

Актуальність досліджуваної проблеми має важливе наукове значення, оскільки дає можливість проаналізувати складову видавничої діяльності "Просвіти" – видання й поширення календарів товариства.

Наукова новизна статті ґрунтується на тому, що у публікації крізь призму аналізу видавничої діяльності товариства упродовж 1869–1939 рр. досліджено змістове наповнення календаря, особливості його поширення серед широкого загалу, місце й роль серед тогочасних аналогічних видань тощо.

Об'єктом дослідження є видавнича діяльність товариства "Просвіти" – як важливий суспільний чинник консолідації українства, формування національної свідомості й популяризації ідей товариства.

Предмет дослідження – видання й популяризація календарів "Просвіти" упродовж 1869–1939 рр.

Мета статті – проаналізувати важливу складову видавничої діяльності "Просвіти" – видання й поширення календарів упродовж окресленого періоду.

Завдання статті ґрунтується на тому, щоб охарактеризувати видавничу працю "Просвіти"; визначити чинники, які сприяли популяризації календарів товариства серед широкого загалу; охарактеризувати механізм його поширення й передплати.

Незважаючи на певні здобутки науковців у дослідженні діяльності "Просвіти", поза межами наукових досліджень залишається чимало важливих нерозв'язаних проблем. Зокрема, це видання й поширення календарів товариства упродовж 1869–1939 рр.

Науковий доробок дослідників із задекларованої проблематики обмежується публікаціями І. Франка "Календар тов. "Просвіти" на рік 1887" [1, с. 272], В. Лукича "Календарі "Просвіти" мого укладу" [2, с. 48–55], С. Шаха "Календар "Просвіти" [3, с. 200–213], А. Середяк [4], Ж. Ковби [5], М. Алексієвця, І. Зуляка [6], І. Зуляка [7], Т. Андрусика [8, с. 165–177] та інших дослідників.

Зазначені автори в основному звертають увагу на аналіз окремо взятих календарів, або ж видань тих років, редакторами яких вони були, узагальнено аналізують видавничу працю інституції або ж характеризують окремі аспекти тієї чи іншої проблематики. Однак окреслена нами проблема не знайшла ґрунтовного висвітлення у наукових публікаціях, тому аналіз історіографії проблеми дає змогу зробити зважений висновок про те, що на сьогодні у науковій літературі відсутні праці, що ґрунтуються на дослідженні зазначеної проблеми, у яких було б з'ясовано видання й поширення календарів товариства упродовж 1869–1939 рр.

Джерельною базою слугують власне календарі "Просвіти", видані упродовж 1869–1939 рр., архівні матеріали ЦДІАЛ України.

Видавнича діяльність "Просвіти" упродовж окресленого періоду кардинально змінювалася, тим не менше, незважаючи на це, важливим чинником у зазначеній сфері залишалася, по-перше, соціальна диференціація і змістове наповнення календарів, по-друге, попит і збут друкованої продукції, по-третє, отримання прибутку від реалізації календарів.

Особливо важливе місце у видавничій праці "Просвіти" посідало видання календарів, які користувалися упродовж усієї культурно-просвітньої роботи товариства незмінним успіхом. Календарі "Просвіти" займають почесне місце у його видавничій діяльності, і у цьому насамперед заслуга редакторів О. Партицького, Ю. Целевича, Ю. Романчука, В. Лукича, К. Паньківського, П. Огоновського, К. Левицького, О. Борковського, І. Франка, К. Студинського, В. Білецького, Я. Весоловського, Г. Хоткевича, Ю. Балицького, Ф. Федорціва, В. Левицького, С. Шаха, В. Мудрого, А. Курдидика, Ф. Дудко, І. Брика, Ю. Шкрумеляка. Чільне місце у календарях посідали твори І. Нечуя-Левицького, О. Кониського, Д. Млаки, І. Грабовича, В. Барвінського, Д. Лепкого, Л. Мордовціва, С. Руданського, пісні М. Лисенка, історичні статті М. Костомарова, О. Барвінського, літературні праці О. Огоновського та інших авторів. Деякі твори друкувалися під псевдонімами. Зокрема, свої твори І. Франко підписував псевдонімом "Мирон" [9, с. 45].

Перший календар "Просвіти" ухвалено видати у 1869 р. на 1870 р., який складався з таких частин: "часть лікарську, уладжену через п. Романчука; часть господарську через О. Партицького; дальше історичній образень "Битва Полтавська" наконець Устав дотично почть, желізниць, о належностяхъ и т.д. Сушкевича, уложеня части балетристичной и забавной препоручено П. Партицькому и передано томужь конечну редакцию календаря" [10, арк. 11–12].

"Просвіта" не була першою у започаткуванні видання календарів. Ще у 1864 р. періодичний випуск календарів розпочав Ставропігійський Інститут у Львові, який називався "Временникъ Ставропігійского Института съ Месяцесловом" [11, с. 923], був зразком для видання календарів "Просвіти". Він складався із таких частин: а) "всесвітна літопись"; б) "русская" літопись; в) церковне числення; г) про затьміння сонця і місяця; е) "місяцеслов" з жидівським календарем; є) родословіє австрійського пануючого двору; ж) стемпелева табеля і почтова тарифа; з) виділ Ставропігійського Інституту; и) устав церковний; відтак літературна часть, обявлення, анонси" [11, с. 923].

"Временникъ" редаговано "язичієм", однак оповідання у "літературній частині" подавалися народною мовою. Окрім того, у 1867 р. на Закарпатті видавався календар "Товариства святого Василія Великого" під назвою "Місяцесловъ, на Буковині виходив календар товариства "Руська бесіда", який називався "Місяцесловъ буковинко-руській", у якому друкували твори С. Воробкевича, Г. Купчанко, К. Ганкевича та інших авторів. Як відзначав С. Шах, що їх доволі складно називати власне календарями, позаяк "... перші наші видавці і письменники боялися мабуть цього слова через те, що його ухвалили поляки; хотіли тому створити своє власне слово, що одначе менше відповідало нашим поняттям ніж латинське "календар", яке стало міжнароднім". Автор робить висновок про те, що назву "календар" у загальний вжиток серед українців запровадила "Просвіта" [3, с. 200–213].

Перший календар "Просвіти" не зміг витримати конкуренції зі Ставропігійським "Временникомъ", тому не дивно, що вартість календаря із 35 австрійських корон знижено. На

засіданні Головного виділу "Просвіти" від 17 липня 1870 р., К. Сушкевич озвучив таку ухвалу, що "...календаря народного на рік 1870, виданого товариством: подь 1000 примірників лежить на складі іменно для того що календарь за пізно на світъ появилъ ся, однакъ кошта вернули ся, и "Просвіта" страти не має, кількадесятъ роздано межѣ біднійшу молодіжь безплатно. Оставшія примірники рішено продавати до 1 вересня с.р. по зниженій ціні 10 кр., а відтакъ виймити часть белетрестично (лікарську і господарську), дати до того окремі складки и продавати яко книжочку (читанку) по 5 кр. ав." [10, арк. 25].

Зазначена ухвала Головного виділу товариства щодо видання народного популярного календаря за низькою ціною щорічно, незважаючи на усі фінансові негаразди, продовжувалася. На 1871 р. календаря не видано, хоча й призначено редактором О. Партицького. Жодних доказів цьому не знаходимо ні у протоколах засідань Головного виділу, ні у звітах з діяльності "Просвіти".

Виданням календаря на 1872 р. Головний виділ зайнявся вчасно, і це питання розглядалося на його засіданні від 8 березня 1871 р., "календар для сільського люду и интелегенції, має бути видрукований в Вересни великого об'єму 3–4 аркуші" [10, арк. 47]. Ціна календаря становила 35 корон, однак її знижено до 20 корон, тому його видання було для товариства збитковим, тим не менше, календар видавали. До речі, за один аркуш, який коштував "23 золотих, авторам Ф. Заревичові, В. Барвінському і іншим заплачено по 12 золотих, редакторові Ю. Целевичові – 50" [10, арк. 47].

Незважаючи на збитковість і низьку якість перших календарів, "Просвіта" все ж таки їх видавала з тим, щоб "...дати своїм членам свій календар, якщо не хотілося допустити до того, щоби члени "Просвіти" купували з конечности календарі інших видань, які вже тоді зачали появлятися..." [3, с. 203–204]. Особливо цікавою у цьому виданні календаря була стаття Ю. Целевича "Гетьман Полуботок", у якій розповідалося про славного козацького ватажка, боротьбу козацтва проти ворогів. Тим не менше, у цілому цей календар також ще не зміг витримати конкуренції з іншими календарями, які видавалися у Східній Галичині. До речі, у 1873 р. І. Наумович видав "Місяцесловь-русскій народний", який виходив у Коломиї. Під його редакцією у 1877 р. вийшло два календарі, один з яких призначався для селянства і друкував публікації на господарську тематику, інший – для інтелігенції.

Насправді, у перших календарях "Просвіти" було доволі складно подати матеріал, цікавий як для селянства, так й інтелігенції, тому що його видання виступало "...необходимим подручникомъ інформаційнимъ, щоби сею публікацією могъ хоснуватись заровно селянинъ и міщанинъ, учитель, урядникъ и священникъ" [12, с. 1]. Редактор мав так редагувати календар, щоб "...був відповідний для народа – щоби містив там такі статті котріб селянству подавали ся, що ему знати потрібно" [13, арк. 6].

Календарі "Просвіти", як і інші популярні видання, знаходили масового читача серед українського населення Східної Галичини. Видавати два окремих календарі для селян і інтелігенції товариство не наважувалося, мабуть з огляду на те, що будуть проблеми з їх поширенням. Хоча календарі розповсюджувалися за рахунок сплаченого щомісячного членського внеску. Як зазначалося у "Звіті з діяльності Головного Виділу товариства "Просвіта" за час від 1 січня до 31 грудня 1913 р.", що "...приєднування членів Товариства при помочи календаря і книжок є що найменше анахронізмом" [14, с. 112]. У зв'язку з тим, що "Просвіта" не наважувалася видавати два календарі одночасно, від їх редагування відмовився В. Лукич.

З 1881 р. розпочинається новий період у виданні народних календарів, завдяки активній діяльності В. Лукича, письменника і громадського діяча, редактора популярного довідника для селянства "Руський правотар домовий" (1885 р.), альманаху "Ватра" (1887 р.) журналу "Зоря" (1890–1896 рр.), у якому він уперше ввів фонетичний правопис і зробив його всеукраїнським журналом, також редактора "Вісника Державних Законів ЗУНР" (1919 р.), почесного члена "Просвіти" (1925 р.), дійсного члена НТШ з 1926 р. до речі, ним відредаговано календарі на 1881–1886 рр., 1891–1894 рр., 1916–1918 рр. і на 1920 р.

У календарі, виданому на 1881 р., подано церковний устав, що було досить важливим аспектом, тому що календарем зацікавилася й духовенство, що в свою чергу збільшувало кількість читачів, видання стало своєрідним літературним альманахом. З календаря на 1881 р. зроблено передруки й видано такі літературні збірники, як "Квітка", "Рідний зільник", "Левада", "Рідна стріха". Окрім того, у ньому уведено "пам'ятний календар народний руський", у якому зустрічаємо такі пам'ятні дати, як: святкування ювілею визначного поета і громадського діяча Т. Шевченка, провідного східногалицького патріота С. Качали, матеріали про скасування панщини. Літературно-ідейна цінність календаря поєднувалася із розвоєм національно-культурного руху. У тому ж таки календарі вміщено портрет Т. Шевченка, його вірш "Учітєся!", цитату із поезії "В своїй хаті, своя правда і сила і воля", що сприяло поширенню творів Кобзаря на східногалицькій землі, пропагуванню його ідей [15, с. 1–2].

В. Лукич намагався зробити календар "Просвіти" популярним серед широкого загалу, тому вводив певні новації, що, звичайно, не усі сприймали позитивно. Зокрема, він поділяв редаговані ним календарі на три категорії: до першої він відносив ті календарі, які відредатовано у Болехові (1881–1886 рр.), і у них за змістом переважали передруки; до другої – належали календарі, які відредатовано у Станиславові (1891–1894 рр.), у них містилися додатки, такі, як: "Смішне"; до третьої категорії належали календарі, відредатовані у Львові (1916–1918 рр.) й в еміграції (1920 р.), у яких літературна частина містила твори відомих українських письменників [2, с. 48].

Ним, у календарях, які видавалися упродовж 1881–1883 рр., змінено імена святих і назви релігійних свят із церковнослов'янської мови на українську, що викликало масу нарікань та незадоволень серед вищого греко-католицького духовенства. На засіданні Головного виділу від 15 березня 1884 р. ухвалено "П. Лукачеви зладження календаря "Просвіти" на рік 1885 з тою увагою, щоби імена Святих були напечатані цілком по церковному і щоби в руску літопись ввійшла дата смерти Григорія Яхимовича" [10, арк. 56].

Редакційна колегія, очолювана В. Лукичем, намагалася проводити певні соціологічні опитування українського населення з метою якомога кращого відображення тих тем, які його цікавили. У 1882 р. з метою поліпшення змісту популярних видань проведено таке опитування [16, с. 8] і складено програму завдяки діяльності комісії у складі О. Барвінського, А. Вахнянина, Є. Олесницького. Згідно із програмного "Плану видань" щомісячні видання поділялися на 8 категорій, одна із яких включала й видання календаря, що дало можливість товариству не тільки підняти на значно вищий щабель видання популярного змісту, але й збагатити та систематизувати видавництво із урахуванням економічних, соціальних та культурних потреб широкого загалу українства [16, с. 8]. Незважаючи на реорганізацію популярних видань товариства, розсилання їх членам "Просвіти" за сплачений членський внесок, це все ж таки стримувало вільний вибір книг, тому що як малограмотне, так і освічене українство отримувало одні й ті ж популярні видання, без врахування потреб і запитів читачів.

З 1887–1890 рр. редактором календарів був К. Паньківський, котрий дотримувався у виданнях зразків, започаткованих В. Лукичем, додаючи при цьому популярні розділи на господарську тематику. І. Франко так описував появу календаря на 1887 р. "Календар тов[ариства] "Просвіти" на рік 1887 вийшов уже в друкарні Тов[ариства] ім. Шевченка в об'ємі 17 аркушів з ілюстраціями. Крім календарської і інформаційної частини, містить він типик, обширну частку господарську і частку белетристичну в об'ємі 5 аркушів. Ся частку містить між иншим поезії Руданського, Н. Устияновича, Н. Шрама, Могильницького і Федьковича, повість І. Нечуя "Два приятелі" (з київського збірника "Луна"), Д. Лепкого "Чари", Селецького "В читальні", студію Коломийчука "Громадські порядки на Україні", промову д-ра О. Огоновського на вечерку Шевченка у Львові сього року, статтю "В XXV роковини літературної діяльності О. Федьковича", в кінці життєписи: єп[ископа] Пелеша, Ст. Руданського, А. Могильницького, Н. Устияновича, О. Федьковича і Н. Шрама (Гр. Воробкевича). До всіх сих біографій долучені й портрети" [1, с. 272].

У календарі на 1888 р. надруковано "Провідник по Львові" з адресами усіх українських товариств та інституцій, часописів, адвокатів, лікарів, архітекторів, художників. На той час це перший у Східній Галичині "путівник" такого змісту, у якому подавалися дані про українські товариства, їх склад, осіб тощо. Календарі, видані К. Паньківським, не втратили своєї історико-культурної цінності і в сучасних умовах, тому що важливе місце редактор відводив поданню різних статистичних даних щодо стану шкіл у Східній Галичині, відсотковому обчисленню населення, кількісному відношенню українського населення до польського, єврейського тощо. Вважаємо, що особливою цінною була стаття "Децо про вибори", у якій пояснюється значення виборів для українського населення Східної Галичини, про обов'язки виборців, їх національну гідність та честь. У літературній частині друкувалися твори С. Руданського, Ю. Федьковича, М. Старицького, К. Устияновича, У. Кравченко, вміщено біографію першого українського єпископа у Станиславові, активного члена "Просвіти" Ю. Пелеша.

З 1891 р. редактором народних календарів товариства знову був В. Лукич, а господарсько-торгівельну частину редагував К. Паньківський. Саме із початком 1890-х рр. відбувається прискорений розвиток суспільно-політичних і національно-патріотичних сил. Ще у 80-х рр. XIX ст. відбувається політизація східногалицького українства, внаслідок чого ставляться виразні вимоги соціально-політичних та культурно-освітніх потреб. Тому календар став "...тим ударним тараном, що промощував дорогу до забитих темнотою безпросвіття селянських курних хат" [3, с. 207], виконуючи першочергове завдання "просвітою будити наш український нарід до горожанської самосвідомости, помагати йому до дальшого духовного і піддержати патріотичне почуття, – уважаючи нарід підставою нашої сили" [17, с. 259].

У 1895 р. редакторами календаря були П. Огоновський і К. Левицький. У календарі були цікаві статті про участь українців у крайовій виставці, яка проходила у Львові, подавалася інформація про українську пресу та інші матеріали.

Редакторам календарів, виданих “Просвітою” у наступних роках до 1906 р., були О. Борковський, І. Франко, К. Студинський, В. Білецький. Цей період у виданні календарів характеризується різноманітністю матеріалу, який стосується передусім поданням інформації про створення читальняних крамниць, кас, молочарень, шпихлірів, пропаганді різних штучних мінеральних добрив, які давали змогу збільшувати врожайність тощо. Матеріали, які друкувалися на сторінках календарів, обговорювалися на засіданнях видавничої комісії, участь у діяльності якої, крім членів Головного віділу, брали такі визначні діячі українського суспільно-політичного і національно-культурного руху, як М. Грушевський, Є. Олесницький, Л. Кульчицький, А. Чайковський, З. Скварко, К. Малицька, В. Шухевич, І. Франко, М. Возняк, В. Дорошенко, І. Крип'якевич, В. Радзикович, І. Раковський, Ю. та Ф. Федорців [18, арк. 4–15].

Календарі, які видавалися упродовж 1903–1905 рр. називалися “Товариш” ілюстрований календар товариства “Просвіта”, виходили за рахунок коштів приватних осіб і нагадували польський календар “Przyjaciel Zolnierza”. До речі, упродовж 1903–1905 рр. видано 27 тис. примірників “Товариша”. У них друкувалися матеріали про хід англо-бурської, пізніше, російсько-японської війни у рубриці “Зі світа”. Календар користувався популярністю серед читачів, про що свідчить попит на видання, а також “...численні письменні та усні слова признання, яких діждав ся перший річник “Товариша”, були для нас доказом, що публика наша зрозуміла добре і оцінила по справедливості наше видавництво” [19, с. 236].

Особливо важливим періодом у виданні календарів “Просвіти” був 1908 р. Саме на цей рік припадав ювілей, присвячений 40-ій річниці заснування товариства. Календар видано збільшеним форматом у загальній кількості 15 тис. примірників, кожен із яких видрукувано на 252 аркушах з 31 ілюстрацією. До цього часу жодне українське товариство або інституція такого календаря ще не видавали. Календар складався із чотирьох частин: “часть календарська, часть інформаційна, часть літературна, оголошення і список ілюстрацій”. Редактором календаря був співпрацівник газети “Діло” Я. Весоловський. Завдяки активній праці якого у виданні вміщено перебіг подій із політичного життя краю, статті про хід і результати виборів до австрійського парламенту з фотографіями галицьких та буковинських депутатів, “анкета депутатів товариств з 1912 р. рішила перевести спеціалізацію у виданнях календарів; супротив цього бажання булоб, щоби календар “Свободи” подавав передовсім матеріал політичний, коли календар “Просвіти” дає культурний і науковий” [20, арк. 96].

У 1909–1914 рр. редагував календарі товариства Ю. Балицький, який теж намагався подавати у них різноманітний матеріал, насичений ілюстраціями, детальними описами сільськогосподарських знарядь, техніки тощо. Загалом, за нашими підрахунками, упродовж 1869–1914 рр. видано 38 випусків календарів, враховуючи 2 стінні календарі, видані у 1881 р. та у 1890 р., у загальній кількості 345400 примірників на 9616 аркушах з 635 ілюстраціями, 9 портретами та 2 планами.

Звичайно, що упродовж Першої світової війни, “Просвіта” не мала змоги не лише видавати календарі, але й проводити свою діяльність. Після завершення Першої світової війни, товариство намагалось налагодити видавничу справу загалом, і випуск календаря зокрема. У цей час інституція мала серйозні фінансові проблеми, пов’язані із наслідками Першої світової війни, тому основний прибуток від видавничої діяльності товариство одержувало від розпродажу календарів, зміст яких значну увагу приділяв різноманітним проблемам. Видавнича комісія ухвалила рішення, згідно з яким прибутки, отримані із видавничої діяльності, скеровувати лише на видавництво і оплату витрат на адміністрацію [21, арк. 13]. М. Галушинський зазначав, що товариство щорічно видає календар, який приносить значні прибутки, що покривають видатки [22, с. 3].

Календар на 1919 р. не було видано через те, що на 1 листопада 1918 р. редактор В. Левицький підготував до друку лише 10 аркушів, уклавши календарну й інформаційну частини, і не повністю літературну [3, с. 212]. Під час облоги Львова не було змоги його друкувати, тому що польські війська конфіскували запаси паперу, призначені на друк календаря [3, с. 212]. С. Шах писав, що жодна філія у Східній Галичині за часів існування української влади, не бажала друкувати календар “Просвіти” на 1919 р., тому матеріал увійшов до календаря на 1920 р., який редагував Ф. Федорців [23, с. 374].

Окрім того, до змісту календаря додано огляд подій за останні роки. Власне, Ф. Федорців редагував календарі на 1922 і 1926 рр., подаючи огляди політичних подій, запрошуючи до співпраці молодих українських письменників [3, с. 212]. Календарі на 1921, 1923–1925 рр. і календарно-інформаційну частину на 1926 р. редагував С. Шах, який орієнтувався на календарі, редаговані у свій час В. Лукичем [3, с. 212]. Календарі, редаговані С. Шахом, тяжіли до перших календарів товариства, у яких подавався кількісний стан осередків “Просвіти”, програма праці тощо [3, с. 212].

До речі, 2 квітня 1923 р. на загальних зборах ухвалено пропозицію щодо видання календаря "Просвіти" латинськими буквами, яку не було затверджено [24, арк. 20].

Календарі на 1927 і 1928 рр., редагував В. Мудрий, надавши календареві на 1928 р. соборного характеру [3, с. 212]. У календарях "Просвіти" як фізичні особи, так і юридичні установи мали змогу розміщувати рекламні оголошення. Зокрема, у календарі на 1923 р. одна сторінка оголошення коштувала 34000 марок (далі – м.), $\frac{1}{2}$ – 18000 м., $\frac{1}{4}$ – 10000 м., $\frac{1}{8}$ – 8000 м. [25, с. 249]. 14 січня 1930 р. директор канцелярії "Просвіти" повідомляв фірму "Блокнер" у Загребі про надсилання двох календарів за 1930 р. на доказ того, що реклама їх фірми подана у виданні товариства [26, арк. 2].

За зібрані оголошення до календаря на 1939 р. філії отримували 25 % від загальної вартості оголошень. Ціла сторінка оголошення складала 300 злотих (далі – зл.), половина – 160 зл., чверть – 90 зл., одна восьма – 50 зл., одна шістнадцята – 30 зл. [27, арк. 41]. Для порівняння вартість реклами у V річнику календаря "Сільського господаря" на 1933 р. становила: за одну сторінку 14 x 20 см – 300 зл., за $\frac{1}{2}$ сторінки 10 x 14 см – 170 зл., за $\frac{1}{4}$ сторінки 7 x 10 см – 90 зл., за $\frac{1}{8}$ 5 x 7 см – 50 зл., за $\frac{1}{16}$ сторінки 2.5 x 7 см – 30 зл. [28, арк. 47]. У "Господарсько-кооперативному часописі" вартість однієї сторінки складала 100 зл., $\frac{1}{2}$ ст. – 55 зл., $\frac{1}{4}$ ст. – 30 зл., $\frac{1}{8}$ ст. – 17 зл., "Кооперативній республіці" – 1 ст. – 80 зл., $\frac{1}{2}$ ст. – 45 зл., $\frac{1}{4}$ ст. – 25 зл., $\frac{1}{8}$ ст. – 15 зл. [29, арк. 109].

Календарі товариства користувалися попитом, їх із задоволенням брали на комісію книгарні Львова та інших міст. Лише їх можна було розповсюджувати шляхом комісійного розпродажу. За підрахунками автора, упродовж 1921–1923 рр. лише у канцелярії "Просвіти" їх реалізували біля 18 тис. Весь тираж календаря на 1923 р. розкупили, тому "Просвіта" зверталася до своїх членів купувати календар "Червоної Калини" і "Холмський православний календар" [3, с. 212]. До речі, у 1924 р. в Східній Галичині видавалося дванадцять різних календарів, тому витримати конкуренцію видавничій комісії "Просвіти" було досить складно [30, с. 4]. С. Шах у ювілейному виданні календаря на 1928 р. писав, що українських календарів видавалося п'ятнадцять [3, с. 212]. Під аналогічною назвою видавався календар "Просвіти" у США в 1919 р. (і на інші роки – примітка автора), що жодного стосунку до діяльності товариства не мав [31]. Певні побоювання, що наклад тиражу буде важко реалізувати були небезпідставні. Можливо, й тому М. Возняк вносив ухвалу щодо видання окремого популярного календаря для широкого загалу, але це питання так і не було у кінцевому варіанті розв'язано. Хоча це питання доручили проаналізувати С. Шахові і А. Гап'яку [20, арк. 122].

Головний відділ дотримувався думки, що видання календаря "Просвіти" було збитковим, у зв'язку із постійною конкуренцією з іншими календарями, що змушувало його "... навіть сходити з вищого освітнього рівня. Бо коли цього не зробимо, тоді назвуть наш календар мертвим, неінтересним, або ставитимуть питання, для кого властиво виданий наш календар..." [32, арк. 13].

21 березня 1921 р. редактор Ф. Федорців зазначав, що у календар "Просвіти" на 1922 р. варто додати белетристику сентиментального характеру, ілюструвати його, довести зміст видання до тридцяти восьми пунктів [20, арк. 130 зв–131]. До речі, згідно з ухвалою прокуратури, весь наклад календаря на 1922 р. конфісковано [33, арк. 10]. 24 квітня 1922 р. у зверненні до українських письменників, Головний відділ наголошував на тому, що видавнича комісія збирає матеріали до календаря на 1923 р. й просить їх надсилати статті, обсягом не більше 6 сторінок друку формату 80, які є платними, згідно з ухвалами товариства [34, с. 162].

У листі голови філії "Просвіти" у Тереховлі С. Годованого від 29 січня 1930 р. до видавництва "Червона Калина" вказувалося на поверненні п'ятдесяти календарів на 1929–1930 рр. на загальну суму 50,94 зл. [35, арк. 2]. До речі, згадана філія не реалізувала й календарі за 1926 і 1928 рр., тому просила Головний відділ надсилати їх до редакції, чи роздати до фондів окремих читальняних бібліотек [35, арк. 1]. Видавнича комісія стикалася з таким ганебним явищем, що у бібліотечних фондах окремих читальень не було навіть Кобзаря, не кажучи про твори І. Франка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, В. Винниченка та інших українських авторів [32, арк. 13].

Звичайно, що товариство мало проблеми із реалізацією й надсиланням календарів до передплатників. Делегат загальних зборів "Просвіти" у 1925 р. М. Рибак із Глинян повідомляв про те, що філія розпродала у жовтні 800 книжок, з них 58 календарів на 1926 р. [36, с. 15]. До речі, у листі від 2 січня 1926 р. А. Чайковський до канцелярії "Просвіти" писав, що "... не дістав дотепер авторського примірника "Календаря". Канцелярія тут[ешньої] філії не дістала щодо того жадного розпорядку" [37, с. 412].

Розпродажем календарів "Просвіти" займалися й інші українські установи і товариства. Зокрема, 18 листопада 1922 р. між "Просвітою", видавцем календаря на 1923 р. і інспектором І. Ліщинським, директором "Взаємної помочі українському вчителюству" (далі – ВПУВ), укладено угоду щодо перепродажу календарів товариства на 1923 р. Зокрема, угода передбачала, що І. Ліщинський бере на себе зобов'язання реалізувати 3000 примірників календаря зі зниженням ціни на 25 %, що на листопад поточного року становила 2,50 зл. за примірник, забезпечити рекламу,

надсилання поштою, доставку, виплату товариству коштів готівкою між 1 і 15 числом кожного місяця, останній розрахунок – до 31 січня 1923 р. [38, арк. 1]. Через інфляційні процеси, Головний виділ підвищив вартість календаря з 2500 м. – до 3300 м., з надсиланням – 3500 м., про що повідомляв І. Ліщинського 9 грудня 1923 [38, арк. 3]. На грудень ВПУВ розпродала лише 2000 примірників календаря [38, арк. 5]. "Народна торгівля" повідомляла "Просвіту" про свою згоду на реалізацію календарів, однак хотіла знати на яких умовах [39, арк. 21]. Часопис "Українське слово" повідомляло, що подорожчання було перешкодою будь-якого розвитку, в даному випадку й видання календаря [40, арк. 38].

8 жовтня 1925 р. "Народна торгівля" і Центросоюз уклали договір про товариську співпрацю на користь кооперативної організації на умовах ведення спільних розрахунків, кредитування тощо [39, арк. 2–4]. 6 лютого 1926 р. "Народна торгівля" запропонувала "Просвіті" співпрацю у поширенні культурно-освітньої праці [39, арк. 6]. Календарі "Просвіти" на 1926 р. були надіслані до усіх філій "Народної торгівлі", окрім Збаража, по 25 примірників з прибутком для них 25 % з кожного [39, арк. 13]. Випадково надіслані 25 примірників календарів до Борислава, було повернуто до Снятина, Луцька, Турки [39, арк. 15, 22–23].

12 березня 1926 р. "Народна торгівля" повідомляла Головний виділ про те, що за проданий 151 примірник календарів вартістю 5,50 зл. отримала менше як 30 % прибутку, тобто 3,85 зл., коли загальна сума становить 58135 зл. [39, арк. 7]. 16 березня 1926 р. "Просвіта" просила "Народну торгівлю" не повертати нереалізовані календарі, а продавала їх за ціною 4 зл. за примірник зі зниженням ціни на 25 % [39, арк. 8]. Незважаючи на зниження ціни продажу вартості календарів до 4 зл., "Народна торгівля" все ж таки надіслала нерозпроданих 93 календарі, з яких повернули: Борщів – 15 примірників, Броди – 5, Городенка – 7, Дрогобич – 17, Золочів – 3, Коломия – 9, Косів – 15, Рогатин – 13, Сянік – 3, Тернопіль – 8 [39, арк. 9]. 11 жовтня 1929 "Народна торгівля" зверталася до "Просвіти" про надсилання календарів товариства на 1930 р. за ціною по 3 зл. за примірник з прибутком 25 % на кожному примірнику. Усього "Народна торгівля" для реалізації отримала 305 примірників календарів, з них Турка – 15, Сянік – 15, Перемишль – 10, Станиславів – 10, Коломия – 15, Луцьк – 15, Снятин – 15, Дрогобич – 10, Золочів – 15, Самбір – 15, Стрий – 10, Рогатин – 10, Сокаль – 10, Тернопіль – 20, Броди – 20, Городок – 20, Борщів – 20, Зборів – 20, Косів – 20, Мостиська – 20 [39, арк. 29]. З 305 календарів було розпродано лише 153 примірники на загальну суму 34425 зл. Нерозпроданих 137 календарів повернули 12 філій: 116 примірників скерували на адресу "Просвіти" три філії, 21 примірник безпосередньо управа "Народної торгівлі" [39, арк. 30]. Календарі на 1931 р. "Народна торгівля" розпродала лише 79 штук вартістю 3 зл. за один примірник [39, арк. 35].

Матеріали до календарів подавалися завчасно, тому свідченням був рапорт службовця редакції видань А. Петренка від 19 липня 1934 р. до директора канцелярії, у якому він повідомляв, що складено 3,5 аркушів календаря, однак ще жодного аркуша не надруковано, завершено подання адрес надсилання календарів до читалень, вміщено рекламні оголошення на суму 1611 зл., він просив вирішити питання із обкладинкою календаря, на яку необхідно замовити папір і кліше [40, арк. 38].

На адреси філій "Просвіти" надсилалися календарі для усіх читалень товариства. Так, було розіслано календар на 1937 р. вартістю 1,50 зл., хоча окремим читальням у районах філій Янова, Рудок, Нового Санчу висилися календарі безпосередньо [41, с. 151]. Наприклад, філії у Теребовлі надіслано 100 примірників календаря "Просвіти", з яких вона отримувала зниження його вартості на 20 % (30 зл.), решту суми 120 зл. надіслала до 1 грудня 1936 р. До того ж Головний виділ зобов'язував філію розпродати усі надіслані календарі [42, арк. 30].

На загальних зборах 2 квітня 1923 р. ухвалено рішення, за яким філії мали поширювати видання товариства, закупаючи їх за готівку, кожна читальня зобов'язувалася 50 % від суми з аматорських вистав призначати на закупівлю книг до бібліотеки [43, арк. 73]. Загальні збори "Просвіти", які відбувалися у 1926 р., дещо уточнили попередню ухвалу, тобто 50 % прибутку із вистав, товариських забав мали жертвувати лише ті читальні, які мали власні приміщення [44, с. 23].

25 травня 1938 р. директор канцелярії товариства С. Магальяс звертався до філій із тим, що вони можуть отримати від видань товариства – 30 %, від інших видань – 25 %, від календарів – 20 %, від виплачених сум за книги – 15 %. Загальні збори філії "Просвіти" у Теребовлі, які відбувалися 22 червня 1937 р. у присутності 67 делегатів читалень, ухвалили звернення до Головного виділу з тим, що виділ філії не може більше замовити календарів, оскільки ще не розпродано 25 примірників з 1937 р., тому що читальні не заплатили кошти за календарі [45, арк. 5]. До речі, друк лише календаря "Просвіти" на 1937 р. у друкарні НТШ коштував товариству 2000 зл., інших творів – 8000 зл. [46, арк. 3–4].

У "Обіжнику до Хвального Виділу Філії Т-ва "Просвіта" в Тереховлі" від липня 1936 р. зазначалося, що календар товариства повинен бути не лише у читальні, але й у всіх українських установах і свідомих громадян. Звичайно, саме цим зумовлено те, що календарі надсилалися на адреси філій, щоб вони сприяли його поширенню. Власне, на цьому наполягав Головний виділ у зверненні до виділів філій і читалень від 28 вересня 1929 р. ч. 4749/29 [47, арк. 9]. До речі, як повідомлялося у звіті Головного виділу, що весь наклад тиражу календаря на 1929 р. реалізовано. Однак, 10 квітня 1930 р. голова філії "Просвіти" С. Мохнацький у Тереховлі повідомляв Головний виділ про повернення нереалізованих 32 календарів на суму 80,10 зл., з них 12 примірників з 1926 р. (вартістю 35,10 зл.), 13 – з 1928 р. (29,25 зл.), 7 – з 1929 р. (15,75 зл.) [35, арк. 15].

1 березня 1929 р. М. Галушинський, голова "Просвіти" й І. Раковський, керівник видавничої комісії товариства, планували видати календар на 1930 р. у збільшеному форматі й суттєво розширити мережу його реалізації. Тому зверталися до громадськості щодо доцільності подачі того чи іншого матеріалу до календаря, внесення змін тощо. Необхідну інформацію потрібно було подати до початку друку календаря, тобто до серпня 1929 р. [48 арк. 18]. Видавнича комісія у "Обіжнику до всіх філій "Просвіти" в справі календаря на р. 1930" особливо наголошувала на тому, щоб у відповідях подавати окремі міркування інтелігентів, робітників і селян. Календар на 1930 р. особливо користувався популярністю серед духовенства [35, арк. 19]. Однак поступове обмеження видавничої діяльності призвело до того, що календар на 1933 р. "Просвіта" не видала, натомість на прохання "Сільського господаря" філіям і читальням рекомендувала придбати сільськогосподарський календар вартістю 1,50 зл. [49, арк. 4]. Наприклад, календарі на 1938 р. отримали 119 читалень у кількості 369 примірників на загальну суму 509,35 зл., з них лише 70 читалень оплатили його вартість на суму 345,05 зл., для 49 читалень заборгованість становила 434,50 зл. [50, ар. 1–3].

Зважаючи на незаконність дій поліції й окружних судів щодо конфіскації літератури для поширення ювілейного видання календаря на 1938 р., 3 березня 1938 р. "Просвіта" у зверненні "До виділів філій" зазначала, що згідно із постановою § 486, яка зобов'язувала проведення карної процедури у справах преси і конфіскації друку, конфіскацію може провадити лише той окружний суд, на адміністративній території якого видано той чи інший твір. Тому календар товариства на 1938 р., виданий у Львові й окружний суд Львова його не конфіскував. Окрім того, календар пройшов апробацію Міністерства внутрішніх справ, до якого звернулося міське староство Львова щодо уточнення деяких сумнівних місць у змісті. Календар пройшов цензуру окружного суду Львова, отже поширювався в усій Польщі, за винятком Волині, з уваги на специфічні місцеві умови [51, арк. 80].

Однак на теренах Тернопільського воєводства фіксувалися випадки, коли державна поліція конфіскувала календарі товариства на 1938 р., зважаючи на те, що вони заборонені. "Просвіта" двічі зверталася до Тернопільського воєводства у цій справі й кожного разу начальник відділу безпеки запевняв товариство, що державна поліція не має права конфіскувати календарі товариства, доручав усім староствам воєводства припинити незаконні конфіскації, а календарі наказував повернути [51, арк. 80].

Через конфіскацію календаря на 1938 р., "Просвіта" звернулася до прокурора найвищого суду у Варшаві щодо законності рішення окружного суду Луцька від 21 жовтня 1937 р. про конфіскацію часопису [52, арк. 21–23]. Для масового поширення календаря серед громадськості, Головний виділ планував організувати розпродаж календарів на 1939 р. так, щоб у кожному селі розкупили 25–30 примірників, оскільки товариство мало б видавати не 50 тис., а 200 тис. примірників календаря щороку [53, арк. 41]. 8 серпня 1939 р. канцелярія товариства звернулася до виділів філій щодо розпродажу календаря на 1940 р. вартістю 1,20 зл. за примірник. Передбачалося реалізовувати по 10–20 примірників у кожному селі [54, арк. 32]. До речі, Ревізійний союз українських кооператив (далі – РСУК) звертався до Головного виділу, що у календарі на 1939 р. не було жодних згадок про кооперацію, зауважуючи, що співпраця з "Просвітою" базується лише на матеріальній допомозі [55, арк. 214]. Зауваження РСУК були безпідставні, тому що у календарі подавалася інформація про українські кооперативи [55, арк. 215–218].

Поширенню видань товариства за кордоном і календаря зокрема, сприяли в основному українські книгарні Канади. Певний відсоток книжок розпродано до США через фірму К. Багрія у Нью-Йорку. Хоча товариство надсилало свої видання й безпосередньо читальням у Канаді [56, с. 291]. Для налагодження тісних стосунків між книгарнею "Український базар" у Вінніпезі й "Просвітою", власник книгарні В. Казанівський надіслав до канцелярії товариства 2 долари США, з них 1 долар США як внесок і 1 долар США на розвиток українського театру [57, арк. 2]. 23 березня 1928 р. книгарня "Український базар" у Вінніпезі зверталася до редакції часопису "Життя і знання" з проханням надіслати п'ять примірників кожного видання часопису, 150 календарів й замовила видань товариства на 225 доларів США, вартість яких оплатила у Земельному банку м. Львова [57,

арк. 8–9]. За нашими підрахунками, всього книгарня "Український базар" замовила 150 різних творів у 1672 примірниках з них 150 примірників календаря на 1929 р. [57, арк. 10–15].

Найбільша українська книгарня Західної Канади в Едмонтоні у листі, датованому 29 грудня 1923 р., замовила видань на суму 50 доларів США, за що отримали 60 календарів "Просвіти" [57, арк. 20]. 8 грудня 1927 р. "Українська книгарня" із Торонто повідомляла Головний відділ, що надіслала 13 доларів США за календарі [57, арк. 21, 23]. "National Book Store" від 16 січня 1928 р. перевів на рахунок товариства 39 доларів США за календарі [57, арк. 35]. 13 жовтня 1932 р. гурток українських студентів із Чикаго звертався до Головного відділу з проханням продажу 50 примірників календаря "Просвіти" на 1933 р., оскільки "... ціль гуртка працювати для користі свого народу..." [58, арк. 2–2 зв.]. 6 грудня 1932 р. Головний відділ повідомляв гурток українських студентів у Чикаго, що календар на 1933 р. не видавався через збитковість видання [58, арк. 1]. Автори покажчика видань 1868–1939 рр. зазначають, що з різних причин календар на 1933 р. не з'явився [59, с. 8]. Основною, на нашу думку, була фінансова проблема, нестача коштів через низьку купівельну спроможність просвітніх осередків.

Отже, Головний відділ намагався забезпечити читачів календарями, виданими "Просвітою", зміст яких охоплював різноманітні сфери суспільного життя, таким чином сприяти розширенню світогляду і всебічному розвитку українства. Не менш важливим питанням, пов'язаним із видавничою сферою, була проблема реалізації друкованої продукції, яка призводила до збитковості видань. Проблема поширення календарів товариства пов'язана із певною соціальною диференціацією й тематикою творів. Оскільки в одному календарі було достатньо важко врахувати побажання різних суспільних верств українського населення. Для збільшення продажу видань необхідно було серйозно займатися вивченням попиту й ринку збуту друкованої продукції.

Список використаних джерел

1. Франко І. Календар тов. "Просвіти" на рік 1887 / І. Франко // Зоря. – 1886. – № 15–16. – 8 (20) серпня. – С. 272.
2. Лукич В. Календарі "Просвіти" мого укладу / В. Лукич // Шістьдесят літ: 1868–1928. Ювілейний альманах Товариства "Просвіта" у Львові. – Львів, 1927. – С. 48–55.
3. Шах С. Календар "Просвіти" / С. Шах // Історичний огляд видавництва з нагоди 50-літнього ювілею / Шістьдесят літ: 1868–1928. Ювілейний альманах Товариства "Просвіта" у Львові. – Львів, 1927. – С. 200–213.
4. Нарис історії "Просвіти" / [Р. Іванчук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк]. – Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. – 232 с.
5. Ковба Ж. М. "Просвіта" – світло, знання, добро і воля українського народу / Ж. Ковба. – Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 1993. – 128 с., іл.
6. Алексієвець М., Зуляк І. Діяльність "Просвіти" у національно-культурному відродженні Східної Галичини (1868–1914) / М. Алексієвець, І. Зуляк. – Тернопіль, 1999. – 184 с.
7. Зуляк І. С. Діяльність "Просвіти" у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939) / І. С. Зуляк. – Тернопіль: "Воля", 2005. – 946 с.
8. Андрусак Т. Правова проблематика на сторінках календарів "Просвіти" австрійський період / Т. Андрусак // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 19. – НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2010. – С. 165–177.
9. Календар Товариства "Просвіта" на рік звичайний 1889. – Львів, 1888. – С. 45.
10. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 7628, арк. 11–12, 25, 47, 56.
11. Енциклопедія Українознавства. Перевидання в Україні / [Гол. редактор проф. д-р Володимир Кубійович]. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 923.
12. Sprawozdane z działalności centralnego Wydziału Towarzystwa "Pросвіта" за рік 1881. – С. 1.
13. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 7630, арк. 6.
14. Звіт з діяльності Головного Відділу товариства "Просвіта" за час від 1 січня до 31 грудня 1913 // Письмо з Просвіти. – Ч. 4. – 1914. – С. 112.
15. Календар "Просвіти" на рік звичайний 1881. – Л., 1880. – С. 2–4.
16. Sprawozdane z działalności centralnego Wydziału Towarzystwa "Pросвіта" за рік 1888. – Львів, 1887. – С. 8.
17. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 на підстав споминів / К. Левицький. – Львів: Накладом власним з друкарні оо. Василян у Жовкві, 1926. – 736 с.
18. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 6500, арк. 4–15.
19. Від видавців першого річника "Товариша" // Товариш. Ілюстрований календар Товариства "Просвіта" на рік звичайний 1903. – Кн. 1–2. – Ч. 272–273. – Л., 1903. – С. 236.
20. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, од. зб. 6503, арк. 96.
21. Держархів Тернопільської обл., ф. 294, оп. 1, спр. 71, арк. 13.
22. Галущинський М. Ще про видавничу діяльність "Просвіти" / М. Галущинський // Діло. – 26 липня 1923. – С. 3.
23. Шах С. Календарі "Просвіти" (з нагоди появи 45-го річника) / С. Шах // Письмо з Просвіти. – Ч. 47–48. – Львів: Накладом Товариства "Просвіта", 1 грудня 1922. – С. 374.
24. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 163, арк. 20.
25. Для реклами // Письмо з Просвіти. – Ч. 31–32 (подвійне). – Львів: Накладом Товариства "Просвіта", 1 серпня 1922. – С. 249.
26. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 6551, арк. 2.
27. Там само, спр. 214, арк. 41.
28. Там само, спр. 463, арк. 47.
29. Там само, спр. 466, арк. 109.
30. С-кий Ол. Дещо про календарі / Ол. С-кий // Діло. – 20 лютого 1924. – С. 4.
31. Місяцеслов Календар Просвіти на 1919

обыкновенный годъ, имеющій 365 дней. Выданный: Просвета Выдават. Сполечностію и для Собр.анія Греко Католическихъ Братствъ и для Американского Угро-Русского греко-католического народа. – McKeesport, Pa. – 250 с. 32. Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 26, арк. 11, 13, 15. 33. ЦДАВО України, ф. 3695 с, оп. 1, спр. 44, арк. 10. 34. Письмо з Просвіти. Ч. 19–20 (подвійне). – Львів: Накладом Товариства "Просвіта", 1 мая 1922. – С. 162. 35. Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 30, арк. 1, 2, 19. 36. Галушинський М. Справа членської вкладки на 1926 рік. (Загальні Збори 1925) / М. Галушинський // Народня Просвіта. – Рік (XIV). IV. Січень-лютий. – Ч. 1–2. – Львів, 1926. – С. 15. 37. Лист А. Чайковського до "Просвіти" від 5 травня 1926 р., Коломия // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т./ Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / Упорядкування Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Сідляра; Редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 2. – С. 412. 38. ЦДАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 454, арк. 1, 3, 5. 39. Там само, спр. 476, арк. 2–4, 6–9, 13, 15, 21–23, 29, 30, 35. 40. ЦДАВО України, ф. 3695 с, оп. 1, спр. 164, арк. 38. 41. До всіх філій і читалень "Просвіти" в краю // Просвіта. – Ч. 6–7. – Львів, вересень-жовтень, 1936. – С. 151. 42. Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 55, арк. 23, 30. 43. ЦДАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 152, арк. 73. 44. Делегат Стефаник з Дрогобича // Народня Просвіта. – 1926. – С. 23. 45. Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 77, арк. 5. 46. ЦДАЛ України, ф. 348, оп.1, спр. 839, арк. 3–4. 47. Держархів Тернопільської обл., ф. 294, оп. 1, спр. 27, арк. 9. 48. ЦДАЛ України, ф. 348, оп.1, спр. 179, арк. 18. 49. Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 38, арк. 4. 50. ЦДАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 6356, арк. 1–3. 51. Там само, спр. 255, арк. 80. 52. Там само, спр. 251, арк. 21–23. 53. Там само, спр. 214, арк. 41. 54. Там само, спр. 220, арк. 32. 55. Там само, спр. 466, арк. 214–218. 56. Письмо з Просвіти. – Ч. 35–36 (подвійне). – Львів: Накладом Товариства "Просвіта", 10 вересня 1922. – С. 291. 57. ЦДАЛ України, ф. 348, оп. 1 т, спр. 382, арк. 2, 8–15, 20, 21, 23, 35. 58. Там само, спр. 416, арк. 1, 2–2 зв. 59. Товариство "Просвіта" у Львові: покажчик видань 1868–1939 / [Укладачі: О. Г. Бербека, Л. В. Головата]. – Львів: Національна Академія наук України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка, 1996. – 580 с.

Иван Зуляк

КАЛЕНДАРИ "ПРОСВИТЫ" – ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВА (1869–1939 ГГ.)

В статье проанализировано важную составляющую издательской деятельности "Просвиты" – издание и распространение календарей на протяжении 1869–1939 гг. Проанализированы факторы, которые способствовали популяризации календарей общества среди широкой общественности, охарактеризованы механизм его распространения и подписки.

Ключевые слова: "Просвіта", общество, календарь, издательская деятельность, подписка.

Ivan Zuliak

"PROSVITA'S" CALENDARS ARE AN IMPORTANT PART OF PUBLISHING COMPANY (1869–1939)

The article analyzes publication and distribution calendars during 1869–1939 as an important part of publishing company. The article analyzes the factors that helped to popularize the calendars's company among the audience. The article describes the mechanism of distribution and subscription.

Key words: "Prosvita", a company, a calendar, publishing, subscription.

УДК 94/ 477.4 (438) 6

Ольга Білобровець

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

На Правобережній Україні після буржуазно-демократичної революції 1905–1907 рр. виникають польські громадські об'єднання націоналістичного спрямування у середовищі поміщиків, інтелігенції, студентської та шкільної молоді. Основним завданням товариств стає виховання польської молоді у національному та патріотичному дусі, підготовка до участі у збройному повстанні під час війни між Австрією та Росією з метою відновлення державної незалежності Польщі.